

Nr 251.

Av herr **Björck**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för understöd åt folkbiblioteksväsendet.

I kungl. propositionen angående ändrade grunder för understöd åt folkbiblioteksväsendet (nr 141) har i samband med omorganisationsförslaget även föreslagits en ändring av biblioteksanslagets natur, så att detta skulle förvandlas från förslagsanslag till reservationsanslag. Som skäl anföres dels den höjning av anslagsbeloppen, som skulle bli följderna av ett bifall till propositionen, dels att det syntes önskvärt att statsmakterna äga i sin hand att reglera de eljest automatiskt växande utgifterna för hithörande ändamål.

En sådan ändring av anslagets natur synes mig emellertid högst olycklig.

Anslaget till folkbibliotek erhöll redan år 1905, då understöd för ändamålet första gången av riksdagen anvisades, förslagsanslags natur. Vid 1912 års riksdag, då nu i huvudsak gällande bestämmelser antogs, gjordes ingen ändring häri i fråga om de redan tidigare understödsberättigade bibliotekstyperna, folk- och skolbibliotek. För den då nytillkomna biblioteksformen — riksförbunden för bedrivande av biblioteksverksamhet genom studiecirklar eller andra sammanslutningar med likartat syfte — anvisades däremot ett belopp, som var maximerat, såväl vad det särskilda förbundet beträffade som i fråga om sammanlagda understödsbeloppet till dylika förbund, i förra fallet till 15,000 kronor, i senare fallet till 45,000 kronor.

Redan vid 1914 års riksdag borttogs emellertid på förslag av Kungl. Maj:t maximum för det särskilda förbundet, varvid i statsverkspropositionen (VIII, s. 374 ff.) anfördes den motivering, att bestämmelsen visat sig »hinderlig för folkbiblioteksrelsens utveckling», då anslagen till varje ny studiecirkel efter det att anslagsgränsen uppnåtts ledde till en minskning av det statsunderstöd, som kunde tillkomma var och en av de förutvarande. Det vore enligt statsrådets mening tydligt, att medvetandet härom ej skulle vara ägnat att befordra förbundets egna ansträngningar. Borttagandet av bestämmelsen om en begränsning uppåt skulle åter utgöra en kraftig eggelse såväl för förbundet som för dess studiecirklar att

med förnyad iver fortsätta det betydelsefulla folkbildningsarbete, som de hittills med sådan offervillighet utfört. Kamrarna biföllo propositionen och beslöto likaledes i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag att ändringen skulle äga sin tillämpning redan i fråga om för år 1914 till riksförbund utgående understöd. Beslutet var enhälligt.

År 1919 skulle riksförbunden för första gången varit berättigade att, därest ej maximum funnits, erhålla mer än det stipulerade gemensamma maximum, 45,000 kronor. Skolöverstyrelsen ingick då med förslag om borttagande av även detta maximum. Överstyrelsen anförde till stöd för sin framställning bland annat följande. En gräns för det gemensamma anslaget, varigenom en procentuell nedsättning av anslagen till de särskilda förbunden måste ske, vore ägnad att medföra lika stora och från vissa synpunkter än större vådor än den gräns för anslaget till det särskilda förbundet, som år 1914 borttogs. Även den kvarstående gränsen medförde för det särskilda förbundets vidkommande, att varje ny studie-cirkel, som grundades efter det nämnda gräns uppnåts, betydde en minskning i den andel av statsunderstödet, som kunde tillkomma var och en förutvarande. Men härtill komme att varje nytt anslagsberättigat förbund betydde en avsevärd minskning i anslagsmöjligheterna för de äldre. Det kunde alltför lätt inträffa, att intresset inom de särskilda förbunden slappades, om de märkte, att de på detta sätt, trots oavbrutna ansträngningar att utvidga och fördjupa sin verksamhet, dock finge för varje år lägre anslag blott därför att andra organisationer utvecklats än hastigare eller därför att nya organisationer framvuxit kanske just efter föredömet av de äldre riksförbunden.

Överstyrelsen hemställde, att de ändrade bestämmelserna finge tillämpas redan vid utdelningen av 1920 års anslag samt att ett särskilt fyllnadsanslag skulle beviljas, så att även för år 1919 understöden skulle kunna höjas till det belopp, som skolat utgå, därest ingen högsta gräns varit föreskriven för det samlade statsbidraget.

I statsverkspropositionen till 1920 års riksdag (VIII, s. 750 ff.) uttalades, att det syntes ådagalagt att maximum vore ägnat att verka hämmande på biblioteksverksamheten inom de särskilda studiecirkelnarna. Kungl. Maj:t föreslog alltså ett borttagande av maximum men avvisade förslaget om ett fyllnadsanslag för 1919.

Statsutskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag, men föreslog därjämte (8 B s. 20 f.) efter enskilda motioner ett fyllnadsanslag för år 1919 av den storlek skolöverstyrelsen föreslagit.

Även denna gång biföllo kamrarna utan votering utskottets hemställan också i fråga om fyllnadsanslaget.

Sedan år 1920 ha alltså anslagen till alla bibliotekstyper ingått i förslagsanslaget utan maximering. Detsamma har gällt om understöd till nytillkommande arter av bibliotek, t. ex. bibliotek vid sjukvårdsinrättningar, som från och med 1920 åtnjutit understöd.

År 1924 föreslogs emellertid i statsverkspropositionen (VIII, s. 402 ff.) — samtidigt med en minskning av folkbiblioteksanslaget — en ändring av dess natur från förslagsanslag till reservationsanslag.

Statsutskottet tillstyrkte visserligen beloppets reducering i betraktande av att bidragen från kommuner och enskilda under rådande depressions-tid kunde beräknas komma att något minskas, men utskottet avstyrkte enhälligt den föreslagna ändringen av anslagets natur. Båda kamrarna anslöto sig utan votering till utskottets ståndpunkt. I motiveringen i riksdagens skrivelse (8 A s. 111 ff.) anfördes bland annat följande, som — såsom av det föregående framgår — helt syftar på den ifrågasatta ändringen av anslagets natur:

»Det av Eders Kungl. Maj:t framlagda förslaget innebär en anordning, som kan vara ägnad att medföra ödesdigra konsekvenser för folkbiblioteksrörelsen i landet. Genom de ifrågasatta ändrade grunderna och genom förslaget i övrigt skulle ej endast den lovande utvecklingen på detta område komma att helt hämmas, utan även högst menliga inskränkningar komma att vidtagas i avseende å en av de mest nyttiga och mest tilltalande delarna av det frivilliga folkbildningsarbetet i landet. Nu ifrågavarande folkbildningsrörelse är synnerligen omhuldad i våra grannländer, vilka på detta område nått en rikare utveckling än vårt land; strävandena böra snarare inriktas på att uppmuntra och understödja folkbiblioteken än att genom restriktiva åtgärder bereda desamma svårigheter i avseende å deras bestånd och utveckling. Riksdagen har vid anförda förhållanden icke ansett sig kunna medverka till en anordning, som skulle innebära en ändring av nuvarande grunder för utdelning av understöd åt folk- och skolbibliotek; och har riksdagen i anslutning härtill icke kunnat bifalla förslaget om en ändring av naturen av ifrågavarande anslag, vilket alltjämt torde böra hava förslagsanslags karaktär.»

De betänkligheter gentemot en förändring av anslagets natur, som sålunda tidigare framhållits, av Kungl. Maj:t och riksdagen 1914 och 1920, av riksdagen 1924, gälla lika väl efter antagandet av den av Kungl. Maj:t föreslagna omorganisationen av folkbiblioteksväsendet som före densamma. Det bör understrykas, att vid den omfattande utredning av ärendet, som gjorts, från alla håll påyrkats, att biblioteksanslaget fortfarande skall utgå som förslagsanslag.

Redan folkbildningssakkunniga framlade förslag i denna riktning. Vilken vikt sakkunniga tillmätte principen framgår för övrigt av den omständigheten, att sakkunniga föreslogo att även föreläsningensanslaget, som för närvarande är reservationsanslag, skulle ändras till förslagsanslag. Sakkunniga framhöllo därvid som fördelar av förslagsanslaget den större stabilitet, som därigenom skulle vinnas i fråga om arbetet. Av alla de ca 140 myndigheter, föreningar och institutioner, som yttrat sig, har *ingen* enda föreslagit någon ändring på denna punkt.

Även skolöverstyrelsen har i sitt yttrande utgått från att anslaget

skulle bibehålla sin förutvarande natur och formulerat samtliga detaljbestämmelser från denna utgångspunkt. Då nu föreliggande kungl. proposition i allt väsentligt bygger på skolöverstyrelsens förslag och i huvudsak bibehållit detaljbestämmelserna i detta oförändrade, kan det ej förefalla annat än inkonsekvent, att anslagsnaturen ändrats. Den motsättning, som sålunda synes föreligga mellan grunderna för understödets utgående och anslagsnaturen, har man sökt bygga över genom införande av följande allmänna föreskrift efter specialbestämmelserna (punkt 26, sid. 114): »Därest de för ett budgetår tillgängliga medlen icke förslå till statsunderstöds utgående enligt ovan angivna grunder, må det ankomma på skolöverstyrelsen att vidtaga nedsättning i de enligt nämnda grunder utgående beloppen på sätt, som överstyrelsen prövar skäligt». Att denna bestämmelse i själva verket kommer att nödvändiggöra ett frångående av de i propositionen föreslagna grunderna för understöden är tydligt. Så skulle man t. ex. vid en reduktion ej kunna tillämpa vissa föreskrifter om minimibelopp.

Synnerligen kraftiga sakskaäl tala dessutom för ett bibehållande av anslagets förutvarande natur. Redan ett studium av de vid olika tillfällen gjorda principuttalanden, till vilka även hänvisats, visar uppenbart, att ett bifall till propositionens förslag i föreliggande avseende skulle kunna få för folkbiblioteksarbetet högst betänkliga konsekvenser.

Den enligt punkt 26, s. 114 i propositionen ifrågasatta nedsättningen i statsunderstöden kan tänkas ske på olika sätt. En möjlighet är att de nya biblioteken först efter ett eller annat år skulle få anslag. Att detta måste verka i hög grad hämmande på initiativet ute i orterna är emellertid påtagligt. En annan utväg är att de nya biblioteken skulle erhålla anslag i samma utsträckning som de äldre. Följden av sistnämnda förfaringssätt måste givetvis bli en motsvarande minskning av anslagen till redan existerande bibliotek. Om man lyckades få till stånd en kraftigare utveckling av landets folkbiblioteksväsen genom inrättande av bibliotek i de många kommuner, där dylika ännu saknas, skulle detta alltså gå ut över de äldre biblioteken. En dylik konsekvens måste förefalla mycket litet önskvärd eller rimlig, bland annat därför att det är ej minst bland målsmännen för de redan arbetande biblioteken, som man kan vänta ett verkligt stöd för en kraftigare utveckling. Det är till och med tänkbart, att, om en procentuellt lika reduktion sker för alla bibliotek, vissa bibliotek, för vilka nu ingen ökning ifrågasatts, efter en omorganisation skulle få lägre anslag än tidigare. Bland annat skulle vid ett bifall till Kungl. Maj:ts proposition i oförändrat skick hela grupper av bibliotek, skol- och sjukhusbibliotek, komma i sämre ställning än förut.

Dessutom skulle emellertid, vilken utväg för en reducering av anslagsbeloppen som än väljes, ett betänkligt osäkerhetstillstånd inträda. Kommuner och föreningar skulle ej ha någon möjlighet att vid uppgörandet

av statförslagen för biblioteken överblicka de ekonomiska resurserna under det kommande året. För de mindre bibliotek, som skulle erhålla statsunderstödet i form av böcker, skulle en opåräknad minskning härav utan vidare gå ut över bokinköpen. Ungefär enahanda skulle förhållandet bli i de bibliotek, som helt eller delvis erhöle statsunderstödet kontant. Då vissa av utgiftsposterna på förhand äro bundna (utgifter för lokal, i stor utsträckning också för personal o. s. v.), skulle en minskning komma att planlöst få gå ut över de ej absolut fixerade posterna (t. ex. bokinköp). Härmed skulle en viktig förutsättning för en klok planmässighet i bibliotekens arbete bortfalla, nämligen den rationella fördelningen av de disponibla medlen mellan olika utgiftsposter. Allra svårast skulle det för en biblioteksstyrelse bli att bedöma möjligheterna att med disponibla anslag kunna finansiera en mera genomgripande förbättring av biblioteksverksamheten, om denna vore av natur att leda till en mera konstant utgiftsökning för en följd av år — t. ex. utvidgning av lokalerna, ökat öppet-hållande e. d. Senast berörda moment av osäkerhet skulle i viss mån kvarstå, även om riksdagen varje år skulle höja anslaget.

Det synes mig alltså uppenbart, att en allvarlig risk förefinnes, att åtskilligt av vad man velat vinna genom en nyorganisation på folkbiblioteksväsendets område kan äventyras genom en förändring av anslagets natur. Under sådana omständigheter synes det ej föreligga något som helst skäl för riksdagen att nu frångå den princip, som riksdagen så konsekvent förfäktat alltsedan anslag första gången anvisats för biblioteksändamål eller principen att understöden böra utgå till fulla beloppen, och att alltså anslaget för ändamålet som hittills bör vara förslagsanslag.

Med stöd av vad ovan anförts får jag härmed hemställa,

att riksdagen måtte besluta att — med uteslutande ur riksstaten av det därstädes uppförda ordinarie förslagsanslaget till understöd åt folkbibliotek, nu 560,000 kronor — i riksstaten uppföra ett ordinarie förslagsanslag till understöd åt folkbiblioteksväsendet å 760,000 kronor, att utgå till de ändamål och efter i huvudsak de grunder som i det till propositionen nr 141 fogade statsrådsprotokollet sid. 105—114 angivits, med de ändringar, som kunna förledas av ett bifall till vad yrkats i samtidigt av mig avlämnad motion angående ändrade grunder för understöd åt skolbibliotek.

Stockholm den 6 mars 1929.

Wilhelm Björck.

